

ФОРМИ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ РАДЯНСЬКИХ РЕПРЕСИВНИХ ОРГАНІВ ПРОТИ ПІДПІЛЛЯ У ДРОГОБИЦЬКІЙ ОКРУЗІ ОУН (1945 – 1952)

За останні роки українська історична наука збагатилася значною кількістю різноаспектних і, що важливо, об'єктивних досліджень українського визвольного руху 1940 – 1950-х рр. Попри це згадана проблематика надалі не сприймається однозначно. Тому виникає об'єктивна потреба, використовуючи комплекс документів, проаналізувати не лише діяльність визвольного руху, але й показати механізми і засоби (у тому числі спеціальні), які використовували радянські спецоргани у боротьбі з націоналістичним підпіллям.

Зауважимо, що дослідники приділили значну увагу власне боротьбі радянського карально-репресивного апарату проти ОУН і УПА. У цьому контексті слід відзначити праці І. Біласа, Д. Веденеєва та Г. Биструхіна, А. Кентія, Ю. Киричука, С. Макарчука, А. Русначенка, В. Сергійчука, Ю. Шаповала та інших¹. Однак попри це на сьогодні немає окремого дослідження проблеми використання форм і методів у боротьбі з визвольним рухом у Дрогобицькій окрузі ОУН 1945 – 1952 рр. Саме це й зумовило мету нашої статті – вивчити особливості застосування радянськими карально-репресивними органами форм і методів боротьби проти ОУН і УПА на означеній території.

У боротьбі проти визвольного руху репресивно-каральна система використовувала низку методів: чекістсько-військові операції, паспортизацію (облік населення), залучення широко розгалуженої агентурної сітки, депортації, колективізацію, ідейно-пропагандистську роботу тощо.

Основною формою придушення радянською владою руху опору були так звані “чекістсько-військові операції”. З серпня 1944 до 1 січня 1945 рр. у Дрогобицькій області УРСР проведено 439 операцій, при цьому вбито 3 432 особи, захоплено і заарештовано – 2 550, “вийшли з повинною” – 611². За період із 1 січня до 1 липня 1945 р. в області проведено 2 146 чекістсько-військових операцій, у результаті яких ліквідовано 85 груп. Убито 3 435 осіб, захоплено і заарештовано – 5 039, “вийшли з повинною” – 10 074³. Тільки 13-й загін – 7-й дивізіон ВВ МВС – ВО МВС СРСР у Дрогобицькій області здійснив у 1946 р. – 28, у 1947 р. – 20, у 1948 р. – 14, у 1949 р. – 15, у 1950 р. – 17, у 1951 р. – 15, у 1952 р. – 32, у 1953 р. – 17 таких операцій⁴. В усіх селах Дрогобицької області у кожній десятій хаті було встановлено звукові сигнали, через які викликалися чекістські військово-оперативні групи⁵.

До боротьби проти визвольного руху залучалася також Червона армія. Так, з 18 серпня до 9 вересня 1944 р. НКВС разом із військами 4-го Українського фронту проводили великі військові операції в Дрогобицькій області УРСР. За офіційними даними, тоді було вбито 1 174 і захоплено 1 180 націоналістів, затримано 6 000 осіб, які ухилялись від мобілізації⁶.

Перша масштабна збройна акція радянського режиму проти УПА була проведена у грудні 1944 р. у районах Дрогобицької та Львівської областей. За підрахунками

П. Мірчука, у ній взяли участь приблизно 20 000 бійців та спецгрупа МДБ із Києва. Тоді загинули відомі командири УПА і провідники ОУН, але зазнали значних втрат і карателі. Під час операції неподалік с. Велика Горожанка Миколаївського району у триденному бою, у якому енкаведисти застосували танки й авіацію, повстанці не лише вийшли з оточення, втративши 20 бійців, але знищили близько 300 карателів⁷.

Боротьба проти підпілля відбувалася активно шляхом арештів. Так, за час від 1944 до 1 січня 1956 рр. органами МВС – МДБ у західних областях України у боротьбі з визвольним рухом було арештовано 103 828 осіб, у тому числі: у 1944 р. – всього 18 732 особи, у Дрогобицькій області 2 719, 1945 р. – 25 618/4 264, 1946 – 18 649/2 113, 1947 – 10 374/2 046, 1948 – 9 936/1 510, 1949 – 6 461/1 334, 1950 – 9 009/2 023, 1951 – 3 154/696, 1952 – 1 070/79, 1953 – 697/33, 1954 – 60/9, 1955 – 68/4, всього – 103 828/16 830. Серед них засуджені – 87 671/13 871, до вищої міри покарання – 2 755/128, позбавлені волі – 83 775/13 469, виселені – 953/260, інші міри – 188/14⁸. За лютий того ж року проведено 474 чекістсько-військові операції, внаслідок яких вбито 613 підпільників, арештовано 457 і з'явилося з повинною 953, переховувалися від призову в ЧА та з'явилися з повинною – 2 570 осіб⁹.

Постанова ЦК КП(б)У від 10 січня 1945 р. “Про посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами у західних областях України” зобов'язувала наркома внутрішніх справ УРСР і начальників обласних управлінь цього відомства до 15 лютого провести у сільській місцевості регіону *облік населення* від 15 років. Під час обліку рекомендувалося “точно встановити, де знаходиться той чи інший громадянин або громадянка. Родичів тих осіб, точне місцезнаходження яких не буде встановлене, попередити під розписку: якщо ці особи не з'являться до органів радянської влади, вони вважатимуться учасниками банд і до їхніх родичів будуть ужиті репресії, включно до арешту й виселення”¹⁰.

Конкретні заходи щодо організації акції викладено у постанові ЦК КП(б)У від 19 січня 1945 р. “Про проведення реєстрації населення в західних областях України”. Обкоми і райкоми партії мали надавати всіляку допомогу органам НКВС у цій нелегкій справі. Про важливість паспортизації свідчить те, що у всіх звітних документах про боротьбу з українським націоналізмом включалися дані про результати проведеної роботи в цьому напрямі. Стислі терміни, визначені для її завершення, вимагали значного напруження сил і залучення великої кількості людей. Але й за цих умов організувати перепис відразу вдалося не скрізь.

У порядку контролю і з метою прискорення процесу реєстрації це питання розглянуто на засіданні політбюро ЦК КП(б)У. З'явилася спеціальна постанова від 26 лютого 1945 р., у якій вказувалися недоліки у проведенні перепису: у Станіславській області облік населення проведено у 520 сільрадах зі 695, у Волинській – у 798 із 1 516, у Дрогобицькій реєстрацію здійснено формально. Широкомасштабна облікова акція допомогла виявити серйозні недопрацювання. ЦК КП(б)У санкціонував продовження реєстрації до 15 березня. Після цього відбувся перепис міського населення краю¹¹. Після проведення паспортизації, відповідно до рішення ЦК КП(б)У від 4 жовтня 1946 р., із питання підтримання паспортного режиму протягом 4 кварталів 1946 р. і 1 кварталу 1947 р. органи міліції Дрогобицької області перевірили 104 009 будинкових та інших житлових споруд, а також 1 732 підприємства та організації. Разом – 105 741. У результаті перевірки було виявлено 4 741 особу¹².

Разом із проведенням військово-чекістських операцій із ліквідації ОУН, репресивно-каральні органи розпочали *агентурну роботу* та нейтралізацію шляхом арешту

націоналістичних “елементів”. Агентурна робота в ці роки полягала у створенні агентурно-інформативного апарату, у першу чергу за рахунок членів ОУН та створення спеціальних агентурно-бойових груп¹³. Агентура виконувала й інші функції, зокрема розкладання націоналістичних організацій із середини¹⁴. 14 жовтня 1944 р. розпочато справу під назвою “Провід”, у якій фігурували 25 осіб, у тому числі обласний провід ОУН¹⁵. Уже 14 грудня 1944 р. 2-й відділ УНКДБ у Дрогобицькій області відкрив спеціальну агентурну справу № 27 на членів Дрогобицького окружного проводу ОУН “Омут”¹⁶, а станом на 20 жовтня 1945 р. було 96 таких справ, у яких проходило 789 фігурантів¹⁷. Окрім того, на всі проводи Дрогобицької округи заводяться аналогічні агентурні справи. Так, станом на 1 січня 1948 р. були відкриті агентурні справи на районні, надрайонні та окружні проводи Дрогобицької округи ОУН¹⁸.

Після постанови ЦК КП(б)У від 10 січня 1945 р. поширення агентурної мережі стало пріоритетним завданням. М. Хрущов запропонував методи організації і залучення агентури, а саме: викликати з сіл великі групи населення (50 – 100 осіб) і під час допитів вербувати агентів та інформаторів або зустрічатися із завербованими. Відповідно до цих рекомендацій, у Дрогобицькій області з 26 січня до 5 лютого 1946 р. із 777 населених пунктів викликано на допити 17 872 особи. У результаті цього було завербовано 637 осіб, заарештовано 43 симпатика, з’явилося з повинною 5 осіб¹⁹. У першій половині 1946 р. тривали виклики населення у райвідділи НКВС і НКДБ; із 6 до 15 лютого у Дрогобицькій області було викликано 15 608 осіб, із них завербовано – 378. Від 26 лютого до 5 березня того ж року таким чином завербовано 106 осіб²⁰. Пізніше також було проведено масові виклики населення в області з 307 населених пунктів: викликано 4 539 осіб, завербовано 126²¹.

З метою налагодження агентурної роботи і створення “паралельної агентурної мережі” (таємні працівники МВС, МДБ і агентура функціонували у вигляді підпілля ОУН), у великі міста західних областей України з 10 липня 1946 р. скеровували досвідчених оперативників, їх переводили у ранг “негласних працівників”. Під безпосереднім керівництвом перших секретарів обкомів КП(б)У їх влаштовували на роботу під виглядом представників різних заготівельних організацій або добровільних товариств, забезпечивши відповідними документами. До кожного з них прикріплювали 30 – 40 агентів із прилеглих до міста районів. Такі “паралельні мережі” було утворено в кожному місті шести областей західного регіону, куди скерували по одному працівникові, зокрема в Дрогобицькій області – у містах Стрий, Сколе, Борислав, Турка та обласному центрі²².

У Дрогобицькій області на кінець листопада 1944 р. у складі агентурної сітки числилося: 1 резиден 15 агентів-“внутрішників”, 605 “інформаторів”²³. Якщо за п’ять місяців 1944 р. РВ НКВС завербовано 40 осіб – “інформаторів”, то за 7 місяців 1945 р. завербовано тільки 16 осіб²⁴. Станом на 1 січня 1945 р. на обліку було 3 резидентів, 25 агентів, 724 “інформатори”. Уже 15 травня 1945 р. числилося 26 резидентів, 56 агентів, 1 363 “інформатори”²⁵.

За час від 20 липня до 20 жовтня 1945 р. для розробки ОУН у Дрогобицькій області завербовано 19 агентів-маршрутників, 13 агентів-“внутрішників”, 257 “інформаторів”, 28 резидентів. Усього – 317 осіб. На 20 жовтня 1945 р. агентів-“інформаторів” було 1 989 [360, арк. 294]²⁶. Станом на 1 листопада 1946 р. діяло 276 агентів. Серед них 119 – агентів-внутрішників, 128 – агентів-маршрутників, 0 – агентів-вербувальників, 0 – агентів-зв’язників, 29 – агентів-бойовиків. Крім того, на обліку перебувало 145 резидентів, 2 330 – інформаторів²⁷. 20 лютого 1947 р. із УМВС в УМДБ було передано 2 088 осіб

агентури: в ОББ УМВС – 4 агенти, 16 агентів-бойовиків, 4 резиденти, 1 утримувач явочних квартир, 46 інформаторів; у міськрайвідділах: агентів – 115, агентів-бойовиків – 17, резидентів – 90, утримувачів явочних квартир – 2, “осведомітелів” – 1 793²⁸. На цей час у Дрогобицькій області в УМВС заведено 6 агентурних справ на 54 особи, 8 справ-формулярів, 21 облікова справа; у міськрайвідділах УМВС були 74 агентурні справи на 756 осіб, 168 справ-формулярів, 872 облікові справи, 13 розшукових справ. Усього в області налічувалося 80 агентурних справ на 810 осіб, 176 справ-формулярів, 893 облікові справ, 13 розшукових справ²⁹. Станом на 12 листопада 1952 р. обласне управління МДБ завербувало 155 агентів³⁰. 1 лютого 1948 р. перебувало на обліку: резидентів – 145, агентів – 426, “інформаторів” – 4 092³¹, 1 березня 1948 р. – резидентів – 147, агентів – 422, “осведомітелів” – 4 038³². Як зазначалося, головним інструментом органів держбезпеки у боротьбі проти визвольного руху був агентурний апарат. Так, за січень 1949 р. у Дрогобицькій області з 59 успішних оперативно-військових заходів 40 здійснено за агентурними даними³³.

Репресивно-каральні органи проводили спеціальні агентурно-розвідувальні вишколи, головне завдання яких полягало у забезпеченні агентури фаховими силами для успішного поборювання т. зв. “контрреволюції”. Оперативники УНКВС вербували одного “сексота” з п’яти сіл на вишкіл, після чого вони вже як агенти відправлялися в рідні села для агентурної роботи. Якщо таких людей не знаходили, то вибирали в’язнів, які перебували в тюрмі відповідного району. Наприклад, у Львові проводився агентурно-розвідувальний вишкіл робітників, які поверталися з Німеччини. Він тривав від 26 травня до 7 червня 1945 р. і охоплював 450 курсантів, із них – 11 жінок. Їх розділили на 25 груп по 18 осіб на теренах Галичини [85, арк. 203 – 204]³⁴. Наприкінці травня 1945 р. у м. Судова Вишня затримали близько 9 000 робітників, що поверталися з Німеччини. З-поміж них були вербовані до агентурної роботи, яких висилали за міськими проживання³⁵.

У боротьбі проти визвольного руху у Дрогобицькій області радянське керівництво покладало великі надії на *суцільну колективізацію* села, яка розгорнулася у 1948 – 1949 рр. Історик Михайло Сеньків виділяє три етапи процесу колективізації західноукраїнських земель. Перший припадає на роки становлення радянської влади (1940 – перша половина 1941 рр.) та її відновлення (1944 – 1946 рр.), коли виникали окремі колгоспи. На другому етапі (1947 – 1948 рр.) розпочалася суцільна колективізація та масове відчуження селянина від власності, розгорталася жорстокий терор проти національно-визвольного руху та депортаційно-пересельницькі акції. На третьому етапі (1949 – 1952 рр.) завершено суцільну колективізацію, утверджено колгоспний лад, а селянина перетворено в новітнього кріпака, підірвано соціально-економічну базу національно-визвольного руху³⁶. Вступ селян до колгоспів супроводжувався грубими насильницькими методами, одним із яких була загроза виселення до Сибіру. Селяни чинили послідовний опір колективізації, внаслідок якого каральна система розгорнула брутальні репресії проти них. У с. Ступниця Дрогобицького району органи влади зобов’язали вчителів місцевої школи підготувати для мешканців села заяви для вступу в колгосп. 7 листопада 1948 р. їх силою зігнали до школи. Люди змушені були ставити підписи, а хто був неписьменний – хрестик, чим засвідчувався їх вступ до колгоспу³⁷.

До кінця жовтня 1949 р. у західних областях України було організовано 6 000 колгоспів, у які “загнано” 61 % селянських господарств. В окремих областях цей показник був набагато вищим. Так, у Дрогобицькій області він становив 85 %³⁸. Вагомим аргу-

ментом у процесі виконання завдання колективізації стала податкова система. Під її непосильним тягарем селяни нерідко змушені були вступати до колгоспів.

Щоб залякати місцеве населення та позбавити український визвольний рух підтримки і співчуття, радянська влада у Дрогобицькій окрузі ОУН широко застосовувала *депортацію*. Зауважимо, що репресивні депортаційні процеси набули широкого розмаху. Юрій Сливка зазначає: “Насаджуючи тоталітарний режим у Західній Україні, радянські органи, поряд із масовими ув’язненнями та розстрілами, в особливо широких масштабах застосовували метод примусової депортації, тотального очищення території Західної України, навколо якої вже тривалий час створювався образ форпосту українського буржуазного націоналізму”³⁹.

Згідно з розпорядженням глави НКВС СРСР Л. Берії від 31 березня 1944 р. № 7129, було розроблено “Інструкцію про порядок висилки членів сімей оунівців й активних повстанців у віддалені райони СРСР”, затверджену наркомом внутрішніх справ УРСР І. Серовим 5 квітня 1944 р. Інструкція поширювалася на всіх повнолітніх членів сімей підпільників, як арештованих, так і тих, що перебували у розшуку, а також вбитих, а їхнє майно підлягало конфіскації. Неповнолітні члени сімей мали перебувати разом із рідними. При цьому документальними підставами для виселення могли бути довідки сільрад, свідчення арештованих підпільників, оперативні матеріали НКВС-НКДБ⁴⁰. Уявлення про форми і методи боротьби дає нам доповідна записка “Про стан боротьби з бандами українсько-німецьких націоналістів по Дрогобицькій області” станом на 15 травня 1945 р., у якій секретар обкому КП(б)У С. Олексенко рекомендував почати реальну боротьбу проти підпільників, масове виселення осіб та їхніх сімей, які мають відношення до націоналістів. Як мінімум, необхідно було терміново виселити понад 100 сіл, а для інших спростити оформлення документів на висилку, наголошувалося на потребі брати заручників⁴¹.

Для придушення підпільного руху у Дрогобицькій області запроваджено систему заручників. У постанові Політбюро ЦК КП(б)У від 24 липня 1945 р. відверто рекомендувалося: “На зборах в населених пунктах, або індивідуально попередити підозрюваних у бандпосібництві – куркулів, торговельників та інших елементів, якщо у цьому населеному пункті здійсниться якийсь злочин, то вони негайно будуть арештовані й віддані під суд, а їх сім’ї – виселені”⁴².

У серпні 1947 р. у Дрогобицькій області до “куркульських” було зараховано 1 419 господарств⁴³. Лише 1949 р. із західноукраїнських областей депортовано 6 489 селянських сімей або 21 672 особи. Станом на 20 квітня 1949 р. із Дрогобицької області до списків на виселення увійшли 1 222 “куркульських господарства” (5 308 осіб)⁴⁴. Аналогічна ситуація відбувалася і в наступні роки. Так, у рішенні Дрогобицького облвиконкому від 6 квітня 1951 р. зазначалося: “З метою очищення населених пунктів області від куркульських родин, які вороже поставилися до колгоспів, виконком обласної Ради депутатів трудящих вирішив: 1. Виселити за межі області 19 куркульських родин”⁴⁵.

Місцеві органи сподівалися на те, що виселення великої кількості осіб послабить ОУН і забезпечить їм ліквідацію сил опору, а тому діяли енергійно й цілеспрямовано. Наприклад, працівників Стрийського РК КП(б)У на їхніх нарадах орієнтували сприяти депортації⁴⁶. Карально-репресивні органи західноукраїнських областей усвідомлювали: масове виселення родин підпільників не лише суттєво зменшить базу підтримки визвольного руху, але й змусить певну частину вояків до розкаяння, щоби врятувати свої сім’ї від заслання до Сибіру. Саме це зіграло визначальну роль у тому, що протягом 1944 – 1946 рр. до органів радянської влади у всіх західних об-

ластях прийшли з повинною близько 35 000 націоналістів, а в Дрогобицькій області протягом 1944 – 1953 рр. – 8 149 осіб⁴⁷.

Репресивно-каральна система ліквідувала хутори, мешканці яких найбільш завзято виступали проти колективізації та допомагали націоналістам їжею, одягом, схованкою. Хутірська система не дозволяла контролювати селян повністю, тому їх виганяли насильно. Селяни чинили опір свавілля партійних структур. Так, у с. Зимівки Сколівського району зруйнували хати і господарства 16 родин⁴⁸. На думку першого секретаря Дрогобицького ОК КП(б)У С. Олексенка, виселення – це “... засіб якнайшвидшої ліквідації бандитизму”. У зв’язку з цим він просив М. Хрущова в середині січня 1946 р. надати 150 вагонів для того, щоб через виселення сімей задати відчутного удару націоналістам⁴⁹.

На початку 1946 р. із Самбірського району вивезено 38 родин, Комарнівського – 50; виселенню підлягали цілі хутори та присілки: хутори біля сіл Новошичі (Дрогобицький р-н), Которини, Монастирець, Буянів, Чертіж, Корчівка (Жидачівський р-н). У процесі примусової депортації повністю виселялися села, з лиця землі зникали цілі населені пункти. Після загибелі підполковника МДБ О. Колодяжного виселили мешканців трьох сіл, за вбивство чотирьох працівників та активістів (вересень – жовтень 1949 р.) із чотирьох сіл Дрогобицької області виселили 91 родину (385 осіб)⁵⁰. Ліквідація хуторів особливо активізувалася на завершальному етапі колективізації. Улітку 1950 р. радянська влада в західних областях УРСР розпочала ліквідацію 70 000 хуторів⁵¹.

У доповіді секретаря Дрогобицького обкому партії В. Горобця від 27 жовтня 1947 р. про результати депортаційних акцій зазначалося, що серед 4 559 сімей 2 698 – це сім’ї засуджених націоналістів, 916 – вбитих, 672 – тих, хто перебуває на нелегальному становищі та 273 – “бандосібники”⁵². Необхідно підкреслити, що з них 3 938 сімей бідняків та середняків і лише 432 – т.зв. “куркульських”, які вважалися основною опорою підпільного руху. Партійний керівник також зауважував, що місцеве населення неоднозначно реагувало на депортацію⁵³.

Від часу “визволення” Дрогобицької області депортаційні процеси характеризуються такими чисельними показниками: у 1944 р. було виселено 460 сімей/1 285 людей⁵⁴, 1945 – 668/1 746⁵⁵, 1946 – 849/2 241⁵⁶, 1947 – 4 504/14 456⁵⁷, 1948 – 9/55, 1949 – 1 600/6 133, 1950 – 1 656/6 607, 1951 – 690/2 617, 1952 – 123/483, всього – 10 559/35 623⁵⁸. Крім того, депортували і колишніх поліцейських, власців та інших осіб, які служили в німецьких військових формуваннях, – 26⁵⁹.

З метою залякування населення радянська адміністрація проводила відкриті страти і судові процеси над членами ОУН. До виконання йшли вироки виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР про смертну кару через повішання. Наприклад, у місті Дрогобич 9 січня 1945 р. було повішано 2 особи; Стрийському районі 11 січня 1945 р. – 2 особи; Жидачівському 11 січня 1945 р. – 2 особи; Ходорівському 11 січня 1945 р. – 1; Дублянському 19 січня 1945 р. – 2; Рудківському 19 січня 1945 р. – 1⁶⁰. Причому в донесенні Дрогобицького обкому партії від 11 січня 1945 р. відзначалося, що 9 січня у Дрогобичі на ринковій площі за вироком Військового Трибуналу у присутності 8 000 осіб повішано двох оунівців, мешканців Дрогобицького району – Безика і Білого⁶¹. У цей же день у Бориславі на очах 5 000 місцевих жителів повісили В. Лисику⁶². 11 січня 1945 р. у Стрию було страчено п’ятьох підпільників – П. Бабія, З. Гайсака, М. Отецького, І. Рігуса та П. Стефаніва⁶³. Дрогобицький обком партії у донесенні в ЦК від 11 січня 1945 р. зазначав: “У найближчі дні передбачається в різних містах і районах виконати

до 20 вироків страт активних учасників націоналістичних банд через повішання⁶⁴. Необхідно відзначити, що публічні виконання вироків траплялися і в попередні роки. Так, у вересні 1944 р. у Самборі за розпорядженнями С. Олексенка і О. Сабурова було повішано двох підпільників, а в Старому Самборі двох розстріляно⁶⁵.

19 жовтня 1949 р. у м. Сколе відбувся відкритий судовий процес над звинуваченими Мельником, Різняком, Негодою та іншими. На ньому була присутня більшість мешканців Сколівського, Славського, Боринського і Турківського районів, а також організовано потужне інформаційне забезпечення перебігу судового процесу на радіо (процес слухало близько 9 000 осіб). Під час судового засідання всі звинувачені цілком зізналися в скоєнні ними злочинів, засвідчивши покази, які давали на попередньому слідстві⁶⁶. Відкриті судові процеси над членами підпілля траплялися і в наступні роки. Так, 20 – 21 жовтня 1951 р. у Дрогобичі відбувся судовий процес над Іваном Піхоцьким та Іваном Ванівським⁶⁷, через декілька днів, 27 – 28 жовтня цього ж року, у Стрию відбувся ще один процес над Мироном Гельнером і Олександром Кальченком⁶⁸.

Отже, репресивно-каральна система у боротьбі проти визвольного руху у Дрогобицькій окрузі ОУН використовувала низку форм і засобів. У процесі боротьби ці засоби “вдосконалювалися”. Кожен із них мав свою результативність та завдавав підпіллю серйозних втрат. Слід зазначити, що репресивно-каральний апарат у процесі боротьби з українським підпіллям також змінював свої завдання. Сподівання радянської влади на швидку та повну ліквідацію визвольного руху не виправдалися, тому масового поширення набуло використання різноманітних спецзасобів. Характерно, що більшість із них була заборонена міжнародними конвенціями. Незважаючи на масовий тиск, використання бруталних методів боротьби, підпілля у Дрогобицькій окрузі ОУН користувалося широкою підтримкою населення, що забезпечувало йому успіх у протистоянні з радянським тоталітаризмом. Перспективним напрямком дослідження є вивчення проблеми створення і функціонування легендарного проводу Дрогобицької округи, який використовувався для знищення залишків підпілля та був включений в оперативну гру із закордонними частинами ОУН до 1960 р.

¹ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. – У двох книгах. – Кн. 1. – К., 1994. – 432 с.; Його ж. Карально-репресивна система в Україні 1917 – 1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. – Кн. 2: Документи і матеріали. – К., 1994. – 688 с.; Веденєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945 – 1980-ті роки: Монографія. – К., 2007. – 568 с.; Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946 – 1956 рр.). – К., 1999. – 111 с.; Його ж. Українська повстанська армія в 1944 – 1945 рр. – К., 1999. – 220 с.; Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. – Львів, 2003. – 464 с.; Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках. – К., 2002. – 519 с.; Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали. – К., 1998. – 944 с.; Його ж. Український здвиг: Прикарпаття. 1939 – 1955 рр. – К., 2005. – 840 с.; Його ж. Тавруючи визвольний прапор. Діяльність агентури та спецбоїв НКВС-НКДБ під виглядом ОУН-УПА. Видання друге, доповнене. – К., 2006. – 184 с.; Шаповал Ю. Війна після війни // Літопис УПА. Нова серія. – Т. 3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України. 1943 – 1959. – К., 2001. – 670 с.; Макарчук С. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА.

1944 – 1945 рр. // Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів. – Львів, 2004. – С. 210-223.

² Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 92. – Арк. 1.

³ Держаний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 57. – Арк. 19.

⁴ Шаповал Ю. Війна після війни // Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів / Голова редакційної колегії Ярослав Ісаєвич, упорядник і відповідальний редактор Юрій Сливка (Україна: культурна спадщина національна свідомість, державність, 11 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). – Львів, 2004. – С. 193.

⁵ ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 9. – Спр. 145. – Арк. 24.

⁶ Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні... – С. 228.

⁷ Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942 – 1952. Документи і матеріали. – Мюнхен, 1953. – С. 93.

⁸ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 74. – Арк. 160, 171.

⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 59. – Арк. 23.

¹⁰ Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси. – К., 2005. – С. 315.

¹¹ Там само.

¹² ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 8. – Спр. 263. – Арк. 62.

¹³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 126. – Арк. 72.

¹⁴ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 55. – Арк. 90.

¹⁵ ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 58. – Арк. 293.

¹⁶ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 55. – Арк. 101; Т. 77. – Арк. 131.

¹⁷ ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 58. – Арк. 293.

¹⁸ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 58. – Спр. 2. – Арк. 3; Оп. 90. – Спр. 62. – Арк. 5; Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 72. – Арк. 163-167.

¹⁹ Сергійчук В. Десять буремних літ... – С. 430; ОУН – УПА в роки війни... – С. 430.

²⁰ Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940 – 50-х роках. – К., 2002. – С. 308.

²¹ ОУН – УПА в роки війни... – С. 471.

²² Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953... – С. 278.

²³ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 59. – Арк. 22.

²⁴ Там само. – Арк. 23.

²⁵ Там само. – Ф. 2-Н. – Оп. 55 (1953). – Спр. 12. – Арк. 198.

²⁶ ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 58. – Арк. 294.

²⁷ ГДА СБУ. – Ф. 2 ББ. – Оп. 56 (1953). – Спр. 4. – Т. 3. – Арк. 286.

²⁸ Там само. – Оп. 90 (1953). – Спр. 62. – Арк. 4.

²⁹ Там само. – Арк. 4зв.

³⁰ Там само. – Оп. 99 (1954). – Спр. 2. – Т. 6. – Арк. 196.

³¹ Там само. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 180. – Арк. 27, 38-38зв.

³² Там само. – Арк. 61.

³³ Веденєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів... – С. 275.

³⁴ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 22. – Арк. 203-204.

³⁵ Там само. – Арк. 204.

³⁶ Сеньків М. Форми і методи відчуження селянства від власності у західному регіоні України (друга половина 40-х – початок 50-х рр. XX ст.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. VII. – Дрогобич, 2003. – С. 465.

³⁷ Сеньків М. Західноукраїнське село: насильницька колективізація 40 – поч. 50-х рр. XX ст. – Львів, 2002. – С. 133.

³⁸ Чоповський М. Криваві події на Західній Україні. Національно-визвольна боротьба на західноукраїнських землях в 1920 – 1953 рр. – Львів, 1998. – С. 218.

³⁹ Сливка Ю. Витоки і наслідки національної трагедії // Депортації, Західні землі України кінця 30 – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. – Т. 1. – Львів, 1996. – С. 8.

⁴⁰ Веденєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів... – С. 44; Історія українського селянства: Нариси в 2 т. / [Ред. Володимир Литвин]. – Т. 2. – К., 2006. – С. 399.

⁴¹ ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 50. – Арк. 38.

⁴² Літопис УПА. Нова серія. – Т. 3. – С. 172.

⁴³ Історія українського селянства: Нариси в 2 т. ... – Т. 2. – С. 393.

⁴⁴ Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Кн. 1. – Львів, 1993. – С. 299.

⁴⁵ Там само. – С. 301-305.

⁴⁶ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953... – С. 284.

⁴⁷ ГДА СБУ. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 314. – Арк. 56.

⁴⁸ Сергійчук В. Десять буремних літ... – С. 812-814.

⁴⁹ Там само. – С. 392.

⁵⁰ Веденєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів... – С. 45.

⁵¹ Сеньків М. Форми і методи відчуження селянства... – С. 470.

⁵² ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 8. – Спр. 262. – Арк. 81.

⁵³ Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 5 / [упоряд. Анатолій Кентій, Володимир Лозицький, Ірина Павленко]. – Кн. 2: 1946 – 1947. – Київ-Торонто, 2002. – С. 430.

⁵⁴ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953... – С. 537.

⁵⁵ Там само. – С. 545.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 95. – Арк. 100.

⁵⁸ Там само. – Т. 74. – Арк. 165; Леськів М. Державний терор у Західних областях України в повоєнний час (1944 – 1953 рр.) // Мандрівець. 2006. – 3(62) травень – червень. – С. 21 (19-24).

⁵⁹ ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 95. – Арк. 101.

⁶⁰ ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 6. – Спр. 55. – Арк. 104.

⁶¹ ГДА СБУ. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 51. – Арк. 12; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4. – Кн. I: 1943 – 1945. – Київ-Торонто, 2002. – С. 309; Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40 – 50-х років XX століття. – Львів, 2000. – С. 140; Його ж. Український національний рух 40 – 50-х років XX століття: ідеологія та практика. – Львів, 2003. – С. 191; Воротиленко М. Заповіт Петра I. – К., 2007. – С. 112.

⁶² ГДА СБУ. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 51. – Арк. 14; Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси. – К., 2005. – С. 381; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 4. – Кн. I: 1943 – 1945. – Київ-Торонто, 2002. – С. 309; Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. – Кн. 2. / Підготували Я. Лялька, Р. Коритко, М. Онишкевич та ін. Авт. передмови Я. Лялька. – Львів, 1997. – С. 29; ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 46. – Спр. 787. – Арк. 2.

⁶³ Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історичні нариси. – К., 2005. – С. 381; Літопис нескореної України. – Кн. 2. – Львів, 1997. – С. 29.

⁶⁴ Літопис Української Повстанської Армії. Нова серія. – Т. 4 – Кн. I: 1943–1945. – Київ-Торонто, 2002. – С. 309.

⁶⁵ Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 215. – Спр. 926. – Арк. 72 – 79.

⁶⁶ ГДА СБУ. – Ф. 2-Н. – Оп. 59 (1953). – Спр. 1. – Т. 2. – Арк. 35-38; Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 50. – Арк. 103; Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40 – 50-х років... – С. 241; Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років... – С. 284.

⁶⁷ ГДА СБУ. – Ф. 71. – Оп. 6. – Спр. 269. – Арк. 1 – 24; Спр. 246. – 116 арк.

⁶⁸ Там само. – Спр. 245. – 95 арк.; Сергійчук В. ОУН – УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К., 1996. – С. 823.

Василь Ільницький.

Форми і методи боротьби радянських репресивних органів проти підпілля у Дрогобицькій окрузі ОУН (1945 – 1952).

У статті вперше на основі невідомих та маловідомих документів розглянуто форми і методи боротьби радянських репресивних органів із визвольним рухом у Дрогобицькій окрузі ОУН (1945 – 1952). Наведено найбільш характерні приклади ефективного застосування різних методів, а також показано результативність тих чи тих методів.

Vasyl' Ilnytscy.

Forms and methods of struggle against the Soviet repressive bodies underground in Drohobych district OUN (1945 – 1952).

The paper based on the unknown and little-known documents reviewed forms and methods of fighting the Soviet repressive organs of the liberation movement in Drohobych district OUN (1945 - 1952). We give the most typical examples of effective use of different methods and reproduced effectiveness of various methods.